

OSNIVANJE HDZ-a U DOKUMENTIMA TAJNE SLUŽBE SFRJ

AKCIJA 'VIR'

Ni danas se ne zna tko je sve bio Udbin špijun

MAJK MARASOVIĆ

Prvi izlazak splitskog HDZ-a u javnost u prosincu 1989. U zelenoj jakni promidžbene materijale dijelio je Ivica Tafra

➔ 'Bili smo svjesni da ima Udbe među nama, ali to nas nije zaustavilo. Išli smo u to pa što bude. Bili smo odlučni. Ko je Udbi moga reć koji smo bili u Lozinu stanu? Ja to ni dandanas ne znam', kaže utemeljitelj splitskog HDZ-a Živko Nenadić

Udba je znala za sve aktivnosti osnivača HDZ-a u Splitu, pratila ih je, prisluškivala i nadzirala, ali ih – nije dirala!

SNJEŽANA ŠETKA

To pokazuju tada tajni, a danas javni dokumenti te zloglasne službe iz 1989. godine, objavljeni u knjizi "HDZ u Splitu 1989./1990.: kroz dokumente Službe državne sigurnosti komunističke Hrvatske", koju je u prigodi 30. godišnjice osnutka Hrvatske demokratske zajednice u Splitu objavila Zajednica utemeljitelja HDZ-a "Dr. Franjo Tuđman" ŽO Splitsko-dalmatinske županije, koju vodi predsjednik Ivica Tafra.

– To je tek dio dokumenata koji nam je ostao dostupan jer su oni dobar dio maknuli i sklonili od javnosti kad su vidjeli da se mijenja vlast i stvara hrvatska država – kaže Tafra, objašnjavajući zašto je objavljen samo dio, a ne svi dokumenti iz toga vremena, koji bi mogli još bolje rasvijetliti događanja i ponašanja ljudi iz tih godina opasnog življenja. – Iskreno, tada uopće nisam razmišljao ni o opasnosti ni o strahu, a danas sam ponosan što sam bio dio generacije koja je sudjelovala u stvaranju hrvatske države i koja je uspjela u tome naumu. Najgore iskustvo bilo mi je zarobljavanje na Manjači, kad su mi kroz glavu prolazile misli gdje ću odbaciti iskaznicu HDZ-a da mi je ne nađu četnici – sjeća se Ivica Tafra.

Praćeni u stopu

HDZ u Splitu nije stvoren ni nalogom ni dekretom s vrha, bilo je više neformalnih grupa.

– Do sastanka u stanu Tomislava Loze postojale su manje grupice, od kojih su najznačajnije bile ona Markovićeve i grupa oko Luke Podruga. A nakon sastanka u Lozinu stanu i dolaska na Kman, više ništa nije bilo isto. To je bila prekretnica. Izšli smo iz ilegale i postali smo javni – ističe Živko Nenadić, jedan od desetorice potpisnika izjave Inicijativnog odbora kojom se obvezuju osnovati splitski HDZ. Tu su izjavu, uz Živka Nenadića, još potpisali Frane Milat, Filip Šitum, Alen Gojak, Tomislav Lozo, Mate Perišić, Luka Podrug, Tadija Barun, Mirko Ivanda i Lovre Katalinić. Tu je još bio i Perica Jurić, tada potpredsjednik HDZ-a – sjeća se Nenadić. Bilo je to 28. listopada 1989. godine. Tri dana kasnije

uslijedila je "Pitomcia" i nakon toga se više ništa nije moglo zaustaviti – kazuje Nenadić. Udba ih je pratila u stopu, što pokazuje informacija br. 410, u kojoj, među ostalim, pišu kako je "dana 31. 10. 1989. u 19 sati u restoranu Pitomcia u Podstrani kod Splita u vlasništvu Maria Tomasovića održana osnivačka sjednica Podružnice HDZ-a Split". Udba kao glavne koordinate u toj akciji navodi Lozu, Gojaka i Pericu Jurića, te ističe kako su, osim njih, sastanku prisustvovali i Zvonimir Marković, Mladen Lažeta, Luka Podrug, Tadija Barun, Filip Šitum i drugi. Udba ističe i kako je "na tom sastanku došlo do polarizacije među prisutnima, s obzirom na prethodnu aktivnost Marka Veselice na ovom području i njegov utjecaj na Lažetu, Podruga i Markovića". U istoj toj informaciji, Udba piše kako je "osnivanje podružnice HDZ-a Split prolongirano za 10-ak dana jer se prisutni nisu mogli usuglasiti oko stavova". Prateći, kako oni kažu, "djelatnost lica angažiranih oko osnivanja Tuđmanova krila HDZ-a u Splitu", udbaši pišu kako su "registrirali intenzivne kontakte Gojaka i Loze koji, nezadovoljni sastankom u Pitomciji, planiraju novu skupštinu". A Tomislavu Lozi pripisuju izjavu: "Boli me k... ko će bižat, ko neće, svi će oni kasnije na tapet doći kad mi dodemo na vlast, sve to treba poklat, kada mi probijemo led."

Gojak kaže da je Inicijativni

odbor HDZ-a Split službeno osnovan 4. prosinca 1989. u prostorijama stranke u ulici Oko Kmana 63, uz nazočnost 30-ak članova i Vladimira Šeksa, tadašnjeg potpredsjednika HDZ-a. Gojak je tada izabran za predsjednika, Lozo za potpredsjednika, a Nenadić je bio tajnik. U dokumentima Udbe iz ožujka 1989. godine piše kako su "vođeći hrvatski nacionalisti sa područja Splita obuhvaćeni akcijom 'Vir' maksimalno intenzivirali međusobne kontakte i kontakte sa istomišljenicima, sve u cilju davanja podrške i neposrednog učešća u stvaranju HDZ-a".

'Državni neprijatelji'

Pod egidom "unutrašnji neprijatelj – hrvatski nacionalizam", praćeni su i prisluškivani u svim aktivnostima ne samo dr. Franjo Tuđman, koji će kasnije postati predsjednik HDZ-a i države Hrvatske, i Vladimir Šeks, nego i mnogi drugi, a zbog splitskih kontakata na udaru su posebno bili dr. Ante Korljan, Zvonimir Marković, Velimir Terzić, Marko Veselica, Luka Podrug, Tomislav Lozo, Mate Perišić, Filip Šitum, Alen Gojak, Davor Aras, ali i brojni drugi koji su s njima kontaktirali. Udba detaljno prenosi njihove kontakte i planove, prepričavajući njihove razgovore. Za njih su bili "državni neprijatelji" i "hrvatski nacionalisti". Dokumente u knjizi izabrali su urednik knjige, povjesničar i Šeksov biograf Ivica Miškulin

Alen Gojak (prvi zdesna) kaže kako su sve aktivnosti, pa i ova na splitskoj Pjaci, bile pod budnim okom agenata

MAJK MARASOVIĆ

da su pod određenim nadzorom tajne policije i da su znali da je splitski Centar Službe državne sigurnosti (SDS) infiltrirao suradnike i operativne veze među grupu utemeljitelja.

– Marković je bio glavna politička figura, Lozo je bio najoperativniji, a ja sam bio stožina na Kmanu – pojašnjava mi Nenadić uloge.

Ljudi među drvećem

– Bili smo svjesni da ima Udbe među nama, ali to nas nije zaustavilo. Išli smo u to pa što bude. Bili smo odlučni. Koje Udbi moga reć koji smo bili u Lozinu stanu? Ja to ni dandanas ne znam. Kad bi preko parkića na Kmanu išao iz stranke kući, vidao sam neke ljude među drvećem. Jesu li nas i tako pratili, ne znam. Ja nisam imao ni stana ni telefona, živio sam u podstanarskoj sobici u to vrijeme. I kad se svega sjetim, prije sam virova da ću završiti u zatvoru nego da ćemo stvoriti državu – iskren je Nenadić. Te dane dobro pamti i Mate Perišić, splitski HDZ-ovac s iskaznicom broj jedan! Udbe je bio svjestan, kaže, ali ga to nije zaustavilo. Bojao se toga vraga, priznaje, ko i svaki čovik. Ko se zla ne boji? Imao je hrabrosti staviti svoj potpis na pristupnicu stranci koja će uskoro dobiti naziv "stranka opasnih namjera". A prve je pristupnice donio Filip Šitum, koji danas više nije živ.

I nakon što je HDZ u Splitu osnovan 6. siječnja 1990., a Zvonimir Marković izabran za prvog predsjednika, Udba ih je nastavila pratiti, i to preko ljudi bliskih članovima stranke.

Primjerice, pišu kako je Udbin suradnik Mosor tijekom ožujka 1990. godine "nekoliko puta ostvario kontakt s Markovićem, kojom prilikom ga je Zvonimir informirao o osnovnim aktivnostima koje HDZ provodi – iznalaženju prostorija za rad, izradi plakata, publiciranju glasila, davanju intervjua na radiju i televiziji, itd...".

U travnju 1990. godine, Udba piše kako "HDZ osnivačke skupštine koristi za plasiranje svojih neprijateljskih stavova i teza sa pozicija hrvatskog nacionalizma". U takvom tonu pisane su i ostale informacije, Udba je sve hrvatsko nazivala ustaškim, nacionalističkim, nedopuštenim i negativnim, a Hrvate, čija je najveća krivnja bila što žele svoju državu, progonila je i ubijala. ●

PRATIO SE SVAKI KORAK

Kontakti sa 'Slobodnom'

Mediji su osobito bili zanimljivi i novoj stranci koja je tražila svjetlo pod suncem, ali i Udbi koja je sve nastojala kontrolirati, pa u informaciji br. 17. od 29. siječnja 1990., među ostalim, pišu: "Vrlo indikativni su i kontakti Loze Tomislava sa zamjenikom glavnog urednika Slobodne Dalmacije Slobodanom Paparelom, gdje Lozo traži da, s obzirom na klevete i napade koje dolaze sa strane boraca

i njima sličnih, na adresu HDZ-a, Slobodna Dalmacija objavi cjelovitu programsku deklaraciju." Dogovarano je da se plati oglaš. "O tome je Tomislav Lozo informirao i Milovana Šibla uz konstataciju da 'bez obzira što će to tiskanje biti dosta skupo, cijena nije uopće važna, jer je velika stvar da su uopće pristali na to'", piše u informaciji SDS-a koju potpisuje načelnik Krešimir Sršen.

i Alen Gojak, a ti dokumenti danas se nalaze u Hrvatskom državnom arhivu.

Gojak posebno pamti jednu akciju stranke u nastajanju. – Najpoznatija politička akcija HDZ-a u Splitu 1989. godine, koja je imala veliki odjek u javnosti, jest raspačavanje letka "Proglas građanima i Saboru SR Hrvatske i cijelome Hrvatskom narodu" 1. i 2. prosinca. Ta akcija je poprilično uzne-mirila partijsko rukovodstvo grada pod Marjanom, milicija je tragala za "diverzantima", a okružni javni tužitelj je podignuo kaznenu prijavu protiv nepoznatog počinitelja. "Slobodna Dalmacija" je 7. prosinca toj akciji posvetila cijelu stranicu pod naslovom "Letak kao bojevi metak" – pamti Gojak.

"Na Dan ljudskih prava 10. pro-

sinca 1989. po prvi put smo izašli u javnost i postavili štand s promidžbenim materijalom na Narodnom trgu (Pjaci). To je bio skup u organizaciji Hrvatskog Mirotvornog pokreta (kojeg je osnovao Stjepan Lozo), a mi smo došli nenajavljeno i pomalo bezobrazno 'ukrali' show. Zainteresiranost pučanstva je bila ogromna, tako da smo dolazili i iduća dva dana te smo ponašim procjenama učlanili oko 3000 građana. Do tada, naša svakodnevna aktivnost bila je doslovno ilegalna. Komunistički režim je bio toliko iritiran našim uspješnim javnim nastupom da nam je 13. prosinca u prostoriji na Kmanu, bez naloga, upala grupa inspektora SUP-a iz odjeljenja za politički kriminalitet", piše Gojak.

Ujedno ističe da su bili svjesni